

**Гісторыя беларускай літаратуры XI–XVIII стагоддзяў
у даследаванні і інтэрпрэтацыі Максіма Багдановіча**

Цікавасць да гісторыі беларускай старажытнай літаратуры ў колах творчай інтэлігенцыі «нашаніўскага» перыяду істотна ўзрасла ў сувязі з абуджэннем нацыянальнай самасвядомасці, развіццём нацыянальнага руху і навуковымі даследаваннямі, праведзенымі напрыканцы XIX – у пачатку XX ст. Я. Карскім, А. Сапуновым, В. Данілевічам і інш.

М. Багдановіч быў адным з першых літаратуразнаўцаў, які ў шэрагу артыкулаў звярнуў увагу на гістарычныя карані беларускага прыгожага пісьменства. Вялікае ўздзеянне на фарміраванне літаратуразнаўчых поглядаў і эстэтычнага густу М. Багдановіча аказала амаль «павальнае» захваленне беларускіх літаратараў мяжы стагоддзяў (канец XIX – пачатак XX ст.) вуснай народнай паэтычнай творчасцю, пэўная «фалькларызацыя» літаратурнай свядомасці, што развівалася і на аснове этнаграфізму, характэрнага для беларускай грамадскай думкі ранейшага часу, і на гадзаве распаўсюджання ідэй народніцтва, з яго імкненнем да ўвасаблення ў мастацкай літаратуры народнага светаадчування і – у адрозненне ад славянафілаў – непрыязным стаўленнем да рэлігіі з яе царкоўным мастацтвам, і над уплывам рамантызацыі народнага побыту, маралі, вясковага жыцця і г.д. Натуральна, што ацэньваючы старажытнае пісьменства з гэтых пазіцый, М. Багдановіч усведамляў перадусім гістарычна-інфармацыйную вартасць даўніх тэкстаў як крыніц, што сведчылі аб мінулым народа і краіны, але іх эстэтычная каштоўнасць амаль не прымалася ім пад увагу. У артыкуле «Кароткая гісторыя беларускай пісьменнасці да XVI стагоддзя» (1911) М. Багдановіч пісаў: «Бачым агульную кволасць пісьменніцкай творчасці, залушанай чужым, мёртвым языком, каторы, як магільны камень, ціснуў на нас, не даваў ёй выпрастацца, развіцца і ўшыр і ўглыб; таму ўзрост даўнейшай нашай пісьменнасці – гэта ўзрост перш за ўсё перапіскі ды перакладаў розных старэйшых твораў, гэта, далей, узрост пераробкі іх і толькі на апошнім месцы – узрост творчаскага труда» [1, с. 203–204]. Такім чынам, М. Багдановіч прама звязваў узнікненне беларускай літаратуры толькі з фарміраваннем народнай мовы і з уплывам народнай паэзіі. Таму адзначыў, што са «Слова пра паход Ігара» толькі «і пачынаецца гісторыя беларускай пісьменнасці» [1, с. 202]. Нельга сказаць, ці быў М. Багдановіч знаёмы з хрэстаматыйнай ацэнкай «Слова...», дадзенай А.С. Пушкіным («на жаль, даўняй славеснасці ў нас не існуе. За намі голы стэп і на ім узвышаецца адзіны помнік: «Песнь о полку Игореве»). Але накіраванасць думкі абодвух паэтаў супадае ледзь не да тоенасці: з іх пункта гледжання, старажытнае пісьменства не з'яўляецца прыгожай славеснасцю ў тым сэнсе, які ўкладае ў гэтае паняцце Новы час, і выводзіць новую літаратуру са старажытнай няслушна. Толькі руская з'яўлялася, па Пушкіну, «як рускае дваранства без продкаў ды радаводаў», а беларуская, па Багдановічу, вырасталала з фальклору, які і быў яе сапраўдным папярэднікам.

Пералік старажытнабеларускіх твораў, пададзены М. Багдановічам, уяўляе скарочаны пераказ даследаванняў Я.Ф. Карскага. Аднак М. Багдановіч першым у навуцы («Белорусское возрождение») звязвае ўзнікненне пісьменства

на старабеларускай мове са стварэннем і ўмацаваннем Вялікага Княства Літоўскага. Для развіцця літаратуры «не менш важнае значэнне мела збліжэнне <...> з Заходняй Еўропай. Гэтае збліжэнне тым болей варта адзначыць, што менавіта з гэтай пары ў выпрацоўцы беларускай культуры ўдзельнічае не толькі шэрая вёска, але і гандлёвы горад еўрапейскага тыпу, горад, арганізаваны на асновах магдэбургскага права» [1, с. 261]. Асаблівую ролю даследчык адводзіць Францыску Скарыне і перакладным творам свецкага зместу на беларускай мове, а ў далейшай гісторыі літаратуры выкрэслівае з яе творы, напісаныя на польскай. Зразумела, што асновы моўнага крытэрыю, межы і шляхі развіцця беларускай літаратуры таго часу не маглі быць дакладна вызначаны.

Такім чынам, ацэнка М. Багдановічам гісторыі беларускай літаратуры грунтавалася на ступені праяўленасці ў літаратурным працэсе двух паказчыкаў: элементаў пераўвасобленага фальклору і беларускай мовы. Паколькі першае ў царкоўна-рэлігійным пісьменстве практычна адсутнічае, то літаратура старажытнасці або не з'яўляецца беларускай і не можа быць успадчынена народам, або з'яўляецца літаратурай толькі па назве.

Меркаванні асобных расійскіх вучоных гэтага перыяду аб натуральнасці і паслядоўнасці развіцця літаратуры, на жаль, не былі ўспрыняты гісторыка-філалагічнай думкай ні ў Расіі, ні тым болей на Беларусі. Перамог «эвалюцыянісцкі» падыход, згодна з якім старажытная літаратура разумеецца як вялікі чарнавік будучай класікі XIX і XX стст.

Непрыняцце сацыяльнай рэалінасці маладымі інтэлігентамі ў перадрэвалюцыйны час, негатыўнае стаўленне да афіцыйнай рэлігіі, распаўсюджанае на праваслаўе ўвогуле, прыводзіла да ігнаравання цэлых пластоў старабеларускай нацыянальнай культуры. З іншага боку, пошук нацыянальнай ідэнтычнасці на шляху адштурхоўвання ад рускай і польскай культурных традыцый выклікаў узвядзенне народнага прымітыўнага мастацтва ў ранг вышэйшай нацыянальнай каштоўнасці, да чаго спрычыніўся і М. Багдановіч. Гэта наклала моцны адбітак на далейшае развіццё беларускай літаратуры і беларусістыкі ўвогуле. І толькі з сярэдзіны XX ст. пачало паступова і вельмі непаслядоўна пераадольвацца, атрымаўшы напрыканцы стагоддзя афармістычнае азначэнне – «абуванне беларускай культуры ў лапці».

Быў, вядома, і іншы шлях – не ігнаравання, а засваення і развіцця здабыткаў навукі і літаратур суседніх народаў. Менавіта ў гэтым напрамку развівалася практычная дзейнасць М. Багдановіча і яго сучаснікаў М. Гарэцкага, В. Ластоўскага і інш. Але ў цэлым беларуская літаратура па гэтым шляху тады не пайшла.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : у 3 т. / М. Багдановіч. – Мінск, 1992–1995. – Т. 2 : Маст. проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды. – 1993.